

Max Weber

Ekonomi ve Toplum: Sosyoloji

Yayına Hazırlayan: Vefa Saygın Öğütle
Çeviri: Ayşe Zülal Büyükcoşkun

MAX WEBER

Alman sosyolog ve politik ekonomist yazar. Zengin bir liberal politikacının ve Calvinist bir annenin oğlu olan Weber, çalışkan bir bilgindi. Calvinist (veya Püriten) ahlak, zorlayıcı emek, bürokrasi ve kapitalizm etkisindeki ekonomik başarı arasındaki ilişkileri inceleyen en ünlü ve tartışmalı eseri *Protestan Etiği ve Kapitalizmin Ruhu* (1904-05), kendi deneyimlerinden yola çıkarak kaleme aldığı yazılardan oluşur. Weber ayrıca modern dünyaya ve onun altında yatan rasyonalizasyon sürecine karşıt olarak gördüğü karizma ve mistisizm gibi sosyal fenomenler üzerine de yazılar yazdı. Çabaları, Almanya’da sosyolojinin akademik bir disiplin olarak kurulmasını sağladı. Objektiflik ihtiyacındaki ısrarı ve insan eylemini motivasyon açısından analiz etmesiyle sosyoloji teorisini derinden etkiledi. Çoğunluğu ölümünden sonra yayımlanan hacimli yazıları arasında *Ekonomi ve Toplum* ve *Genel Ekonomi Tarihi* yer alır.

VEFA SAYGIN ÖĞÜTLE

1993’te girdiği 9 Eylül Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümündeki eğitimini yarıda bırakarak müziğe ve sosyal bilimlere yöneldi. 1996-99 yılları arasında profesyonel olarak müzikle uğraştı. 2002’de Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. “Metodolojik Bireyciliğin Eleştirisi” (2013) başlığıyla kitap olarak yayınlanan tez çalışmasıyla 2012 yılında aynı bölümden doktora derecesini aldı. İlgi ve çalışma alanları; bilgi sosyolojisi, bilim sosyolojisi, sosyal bilimler metodolojisi, tarihsel sosyoloji, toplumsal sınıflar, Marksizm-içi tartışmalar ve müziktir. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde doçent olarak çalışmalarını sürdürdükten sonra 2022 yılında Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesinde profesör olarak göreve başladı. Çeşitli ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış makalelerinin, tercüme ettiği ve editörlüğünü yaptığı kitapların yanı sıra *Toplumsal Sınıfların İlişkisel Gerçekliği* (2010), *Swords and Remains* (2017), *Biyoloji Biliminden Toplumsal Dünyaya Bakmak* (2019), *Kurumların Sosyal Gerçekliği* (2019), *Failin Ontolojisi* (2022) ve *Radikalleşen Türkiye* (1960-1980) adlı telif eserleri bulunmaktadır.

AYŞE ZÜLAL BÜYÜKCOŞKUN

Ekonomi eğitimini 2016 yılında Georg-August Üniversitesinde tamamladıktan sonra aynı yıl belgesel ve bilim tarihi alanındaki projelerle çeviri çalışmalarına yöneldi. Almanca ve İngilizceden yaptığı çevirilerde özellikle kültür, tarih ve çocuk edebiyatı üzerine yoğunlaştı. 2023 yılından bu yana TRT Deutsch bünyesinde basın alanında çalışmalarını sürdüren çevirmen, bir yandan çeviri faaliyetlerine devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

“Ekonomi ve Toplum”un Basımına Dair.....	7
Önsöz	21
Giriş	25
Editöryal Rapor.....	131

I. BÖLÜM

Temel Sosyolojik Kavramlar	171
----------------------------------	-----

II. BÖLÜM

Ekonomik Eylemin Sosyolojik Temel Kategorileri.....	247
---	-----

III. BÖLÜM

Tahakküm Tipleri	489
------------------------	-----

IV. BÖLÜM

Zümreler ve Sınıflar	637
----------------------------	-----

Dizin ve Endeksler.....	647
-------------------------	-----

Terimler Sözlüğü.....	673
-----------------------	-----

“Ekonomi ve Toplum”un Basımına Dair

Max Weber Külliyyatı’nın Yayımcılarından Genel Bilgiler

“Ekonomi ve Toplum” edisyonu, Max Weber Külliyyatı çerçevesinde kapsamlı ve karmaşık metinler ile karşı karşıya kalmıştır. Söz konusu metinler, Max Weber’in tamamlanmamış on yıllık bir çalışma dönemine aittir. Eserin oluşum bağlamı, “eserin fikri” ve tek tek metinlerin düzenlenmesi hakkında uzun süredir, hatta zaman zaman çelişkili tartışmalar sürmektedir ve bütün sorulara açık cevaplar da bulunmuş değildir. Max Weber’den nihai bir düzenleme aktarılmamıştır ve ardında bıraktığı metinler kısmen parçalı haldedir. Marianne Weber tarafından oluşturulan ve Johannes Winckelmann tarafından revize edilen baskılar, farklı metin düzenlemesine rağmen kabul edilen bir eser formatı ortaya koymuştur. Böylesi zor bir çıkış noktası nedeniyle Max Weber Külliyyatı’nın yayımcıları bir dizi kararlar almak durumunda kalmışlardır ve bunlardan ileride kısaca bahsedilecektir.

Eserin Tarihçesi

Max Weber, 1909’un başlarında Paul Siebeck’in yeni bir “Politik İktisat El Kitabı” yayımına öncülük ederek katkıda

bulunması teklifini kabul ettiğinde, hayatının sonuna kadar kendisini meşgul edecek bir projeye başlamış olmuştur. El kitabının koordinatörü olarak Paul Siebeck ile birlikte konuların sınıflandırılmasını, iş arkadaşlarının seçimini, onların katkılarının uyumlaştırılmasını ve tamamlanmasını sağlamıştır. Yazar olarak kendi bölümü için 10 yıl çalışmıştır. Mayıs 1910'da "Politik İktisat El Kitabı" için kendisi tarafından oluşturulan "konu dağılımı planı"¹ içinde kendisine ait çeşitli yazıları, özellikle de "Ekonomi ve Toplum" bölümünü oluşturmuştur. Bu bölüm, ilk kitabın III. bölümü için ön görülmüştür; bu bölümde doğa, teknik ve toplum, ekonominin temel koşulları ortaya konması amaçlanmıştır. Weber, kendi bölümü için üç konu başlığı seçmiştir:

- a) Ekonomi ve hukuk (1. temel ilişki, 2. bugünkü durumun gelişim aşamaları)
- b) Ekonomi ve toplumsal gruplar (aile ve komünite birlikleri, zümreler ve sınıflar, devlet)
- c) Ekonomi ve kültür (tarihsel materyalizmin eleştirisi)"

İçerik ve kapsam anlamında sınırlı olan bu bölüm belirlenen tarihlere kadar – önce güz 1911, sonra Haziran 1912'ye kadar tamamlanacaktı. "Ekonomi ve Toplum" projesinin ortaya çıkış koşulları böyledir. Yazarların çoğu güz 1912'ye kadar işlerini yetiştiremediklerinden, baskıya başlanması yaz 1914'e ertelenmiş oldu. Bu zaman zarfında el kitabının yeni ismi "Sosyoekonominin Esasları" (SE) olarak belirlenmişti. Bunun amacı, Gustav von Schönberg tarafından yayımlanan ve 1882'den 1896 yılları arasında 4 baskı olarak Paul Siebeck'in H. Laupp yayınevinden çıkan "Politik İktisat El Kitabı"nın devamı olduğu izleniminden kaçınılmaktı.

¹ MWG II/6 içinde ek olarak basılmıştır: Max Weber, Briefe 1909-1910. – Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) 1994, S. 766-774. Ayrıca el yazımı ilaveler, içinde: Wickelmann, Johannes, Max Webers hinterlassenes Hauptwerk: Die Wirtschaft und die gesellschaftlichen Ordnungen und Mächte. Entstehung und gedanklicher Aufbau. – Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) 1986, S. 151-155.

SE'nin ilk cildine bir “önsöz” ve “bütün eserlerin dağılımı” eklenmişti. Dağılım, 1910 yılındaki “konu dağılımından” farklılık göstermektedir ve bu zaman zarfında bütün eserlerin tanzimindeki değişiklikleri ortaya koymaktadır. İlk başta kendine taksim ettiği çok sayıda konuları başka yazarlara vermişti ve daha ziyade birinci kitap “İktisadın Temel İlkeleri”nin III. Bölümü “Ekonomi ve Toplum”da genişletilmiş bir incelemeye odaklanmıştı. Bu kısım için “bütün eserlerin dağılımında” aşağıdaki tasnif bulunmaktadır:

1. “Toplumsal düzenlerin kategorileri. Temel ilişkilerinde ekonomi ve hukuk. Toplulukların genel ekonomik ilişkileri.
2. Hanehalkı topluluğu, oikos, işletme
3. Mahalle birliği, aşiret, komünite
4. Etnik topluluk ilişkileri
5. Dinî topluluklar. Dinlerin sınıflara etkisi; kültürel dinler ve ekonomi zihniyeti.
6. Piyasa cemaatleşmesi
7. Siyasi birlikler. Hukukun gelişim koşulları. Zümreler, sınıflar, partiler. Millet.
8. Tahakküm: a) meşru tahakkümün üç saf tipi, b) siyasi ve hiyerokratik (dinî) tahakküm, c) meşru olmayan tahakküm: kentlerin tipolojisi, d) Modern devletin gelişimi, e) modern siyasi partilerin gelişimi”²

“Konu dağılım planı”nın genişletilmiş versiyonunu Max Weber, yayıncı Paul Siebeck’e 30 Aralık 1913’teki mektubunda ima etmişti. Mektubunda, “tamamlanmış bir sosyolojik teori ve izah ortaya koyduğunu ve burada bütün büyük topluluk biçimlerini ekonomi ile ilişkilendirdiğini –aile ve ev topluluğundan ‘işletmeye’, aşirete, etnik topluluğa, dine (bütün dünya dinlerini

² Weber’in bölüm içeriğinin de belirtildiği “Bütün eserlerin dağılımı” şurada basılmıştır: GdS, Abt. I. –Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) 1914, S.Xf, ayrıca: Winckelmann, Max Webers hinterlassenes Hauptwerk, S. 202f.

kapsayan: kurtuluş doktrinlerinin ve dinî ahlak felsefelerinin sosyolojisi – aslında Tröltsch’ün yaptığını bütün dinlere uygulayarak ve daha kısa tutarak)” diye yazmış; devamında, “nihayet kapsamlı sosyolojik bir devlet ve tahakküm bilimi oluştu; buna benzer bir şey, bir örnek olmadığını iddia edebilirim”³ demişti. Bu değiştirilmiş versiyon, 1912’den 1913 sonuna kadarki çalışma döneminin sonucudur; özellikle de üç meşru tahakküm tipinin ve dünya dinlerinin iktisadi etiğine dair araştırmalarının inşası bunun neticesidir. Weber, kendine ait kısmı 1914 sonuna kadar şekillendirecek ve 1915’te yayımlatacaktı. Bütünüyle elden geçmiş baskıya hazır bir çalışma, Birinci Dünya Savaşı başladığında hazır değildi, oysa Paul Siebeck’e yazılan mektuptan anlaşıldığı gibi çalışmalarında yol kat etmişti. Geride bıraktığı el yazmaları, Max Weber’in ara verdiği savaş döneminde yazıları oldukça genişlettiğini göstermektedir. Bu özellikle de “bütün eserlerin dağılımı” doğrultusunda ilk başta siyasi birlikler bölümü altında bir alt başlık şeklinde yer alacak olan “hukuk sosyolojisi” için geçerlidir. Max Weber 1917 ve 1918’de konuşma ve makalelerde çıkacak eserdeki kendi bölümünü ele almış olsa da⁴, ancak 1919 itibarıyla tekrar “Sosyoekonominin Esasları” için kendine düşen kısım üzerinde yoğun çalışmıştır. 1920’de baskı için verdiği bölümlerden artık 1914’teki tasnife uymadığını görmekteyiz.

1910-1920 arasında Weber’in, “Ekonomi ve Toplum” başlığı altındaki kısım için çeşitli düşünceleri vardı. 1910’daki

³ 30 Aralık 1913 tarihli Paul Siebeck’e mektup, VA Mohr/Siebeck, Deponat BSB München, Ana 446 (MWGII/8).

⁴ Elimizde sadece bir gazete haberi bulunan 25 Ekim 1917 tarihinde Viyana’da yaptığı bir konuşma ve 1918 yaz sömestrinde Viyana’da verdiği “Materyalist tarih yaklaşımının pozitif eleştirisi” başlıklı dersinde bunu görmekteyiz. Nisan-Haziran 1917 arasında çıkan ve özellikle “Yeniden yapılanan Almanya’da parlamento ve hükümet” (MWG I/15, S.432-596) başlığıyla 1918’de ayrıca yayımlanan Frankfurter Zeitung’daki yazı dizisinde “Modern devletin gelişimi” ve “Modern siyasi partiler” başlıklarıyla belirtilen 1914’teki “Bütün eserlerin dağılımında” belirtilen konuları ele almıştır.

“konu dağılım planında” ana hatlarını çizdiği ilk düşüncesini, 2 Haziran 1914’teki “Bütün eserlerin dağılımında” değiştirdi. Bu ikinci versiyonda 1914’te savaş başladığında var olan “din sosyolojisi”, “hukuk sosyolojisi” ve “şehir” hakkındaki kapsamlı yazılar çok sınırlı biçimde dâhil edilmiştir. Ancak 1919 ve 1920’de yeniden ele alınmış, üç bölümü baskıya hazır hale getirilmiş, dördüncü bölüm tamamlanmamıştı; ancak bu kısmın nasıl şekilleneceğine ilişkin çok genel ipuçları mevcuttur. Bu nedenle Marianne Weber ve Johannes Winckelmann tarafından aktarılan “Ekonomi ve Toplum” versiyonu, yaklaşım ve tanzim açısından çok kez değişen uzun bir çalışma sürecine ait metinler barındırmaktadır.

Max Weber’in ölümünden sonra Marianne Weber, kocasının eserleri üzerinde azimli bir şekilde çalışmaya başlamıştır. Aynı zamanda, 1920 ve 1921’de yayımlanan “Din sosyolojisine dair bütün yazıları” ve “Bütün siyasi yazılar”ın basımını sağlamış ve “Ekonomi ve Toplum”un devam etmesi için çabalamıştır. Max Weber’in baskı için verdiği ilk fasikülün yanı sıra 1921 ve 1922 yıllarında Weber’in bıraktığı el yazmalarından üç ilave fasikül hazırlamıştır. Bunlarda “müzik sosyolojisi”, “şehir” incelemesini ve “meşru tahakkümün üç saf tipi” yazısını ayrı tutmuş ve başka bir yerde bastırmıştır.⁵ Birkaç istisna dışında diğer el yazmalarının Weber’in “Ekonomi ve Toplum” çalışmasıyla ilişkili olduğunu varsaymıştı. Weber’in geride bıraktığı yazıların basımı, kendi ifadesiyle “elbette bazı zorlukları” beraberinde getirmişti. “Bütünün tanzimi için bir plan yoktu. Sosyoekonominin Esasları’nın⁶ birinci cildinin X ve XI sayfalarında belirtilenler, ipucu sağlamaktadır ancak önemli noktalarda eksiklikler söz konusudur. Bu nedenle

⁵ Die rationalen und soziologischen Grundlagen der Musik. Mit einer Einleitung von Th. Kroyer. – München: Drei Masken Verlag 1921 (MWG I/14). – Die Stadt. Eine soziologische Untersuchung, içinde: Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 47.Band, Heft 3, 1921, S 621-772 (MWG I/22 – 5). – Die drei reinen Typen der legitimen Herrschaft, içinde: Preussische Jahrbücher, Band 187, Heft 1, 1922, S. 1-12 (MWG I/22 – 4).

⁶ Kastedilen 1914’teki “Bütün eserlerin dağılımıdır”.

bölümlerin sıralaması, yayıncı ve iş arkadaşları tarafından kararlaştırılmak durumundaydı. Bazı kısımlar tamamlanmamıştır ve böyle kalmak zorundadır. Bölümleri gösteren içindekiler kısmı, sadece “din sosyolojisi” için belirlenmişti.”⁷ Melchior Palyi’nin katkısıyla 1921’den 1922’ye kadar bütün eserleri yayımladı, başlıklarını kendi belirlediği üç kısma ayırdı ve “şehir” kısmını tekrar ilave etti. Böylece eşinin “Ekonomi ve Toplum” projesindeki amacına uygun olduğu fikrindeydi. 1919/1920’de yazılan ve daha eski el yazmaları arasındaki farkı gözden kaçırmamış ancak birbirinden farklı metinlerin tek bir kitapta toplanmasına engel teşkil etmeyecek biçimde aralarında ilişki olduğuna inanmıştır. 1919 ve 1920’de ilk fasikülün yeni versiyonunda kitabın “sistematik” ve “soyut” kısmı olduğunu ve buna “daha somut” ve “daha açıklayıcı” bir kısım eklendiğini düşünmüştür. Ekim 1921 tarihli önsözde şöyle yazmıştı: “İlk ve soyut kısımda tarihsel boyut, kavramların açıklanması için dâhil edilirken; sonrasında tersine dünya tarihindeki olgular, kurumlar ve gelişmelerin anlaşılması için ideal-tipik kavramlar ön plana çıkmıştır.”⁸

Max Weber’in “Ekonomi ve Toplum”unun 1922’den beri aktarılan biçimi bu temel karara dayanmaktadır. Eserin başka dillere çevrilen metinlerin ve algılama biçiminin temelinde de bu vardır. Johannes Winckelmann da bu görüşe katılmıştır. “Ekonomi ve Toplum”un kendisinin sağladığı 4. ve 5. baskılarındaki (1956 ve 1972) değişiklikler ve eklemeler ile Marianne Weber’den daha fazla Weber’in amacına yaklaştığını düşünmüştür. Amacı, “yazarın planladığı kompozisyon düşüncesinin güvenilir bir rekonstrüksiyonunu elde etmek”, Max Weber’in içkin konu tasnifini kendi metninden çıkarmak” ve böylece “Max Weber’in amaçladığı ve hazırladığı biçimiyle” ana eseri (opus magnum) “gün ışığına çıkarmaktır”.⁹ Johannes Winckelmann’ın

⁷ “Ekonomi ve Toplum”un ilk baskısına önsöz, Ekim 1921, daha sonraki baskılarda da bulunmaktadır.

⁸ Bu önsözü “Ekonomi ve Toplum”un bütün baskıları içermektedir.

⁹ Winckelmann, Max Webers hinterlassenes Hauptwerk, s.3.

“Ekonomi ve Toplum” ile kendi içinde bütün bir eser ortaya koyma girişimleri, baştan beri tartışmalıydı ve tarihsel-kritik bir versiyonun gereksinimini karşılamamıştı. Ayrıca “Ekonomi ve Toplum”un içerik ve düzenlemesi bakımından farklılıkların ortaya çıkmasına da neden olmuştu. “Şehir” incelemesi ve “Ekonomi ve Düzenler”, “Siyasi Birlikler”, “Millet”, “Sınıf, Zümre, Partiler” kısımları, Marianne Weber versiyonunda farklı yerlerde. Buna ilaveten, Winckelmann’ın şekillendirdiği “Rasyonel Devlet Kurumu ve Modern Siyasi Partiler ve Parlamentolar (Devlet Sosyolojisi)” kısmı, otantik bir Weber metni değil, aksine bir metin montajıdır. Nihayetinde Marianne Weber, “Müziğin Rasyonel ve Sosyolojik Temelleri” çalışmasını ikinci baskıya ek olarak dâhil etmiş, Johannes Winckelmann ise bunu beşinci baskıda geri çekmiştir. Ayrıca “kısımlar”, bölümler ve paragraflar başlıklarında da büyük farklılıklar mevcuttur. Bu başlıkların ve paragrafların çoğu, Max Weber tarafından onaylanmış değildir. Daha ziyade çeşitli hususlara göre iki yayımcı tarafından ilave edilmiştir.

Üzerinde uzlaşmış “Ekonomi ve Toplum” edisyonlarında, en az üç çalışma safhasına dayalı heterojen metinlerin farklı düzenlemeleri söz konusudur. Son safha, Weber’in kendisinin 1920’de baskıya verdiği “Sosyoekonominin Esasları” yazısının birinci fasikülü ile eşleşmektedir. İkinci safha, 1912’den 1914’ün ortalarına kadar süren ve 1915 yılında basılması öngörülen metinlere dayanmaktadır. İlk çalışma safhası ise 1909-1912 arası oluşan ve de “Anlamacı sosyolojinin kategorilerine dair”¹⁰ adlı 1913’te yayımlanan makalesinin dâhil olduğu metinleri içermektedir. Bu ilk metinlerin teşhis edilmesi zordur, çünkü el yazmaları nakledilmemiştir. Ayrıca 1915 için planlanan yayın için büyük ölçüde elden geçirilmişlerdir – ki bunlar da detaylı biçimde

¹⁰ İlk yayın: Logos. Internationale Zeitschrift für Philosophie der Kultur, Band 4, Heft 3, 1913, S. 253-294; daha sonra: Weber, Max, Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre, 1. Aufl. – Tübingen: J.B.C. Mohr (Paul Siebeck) 1922, S. 403-450 (MWG I/12).